

arkeologi

Arkeologisk förundersökning

Bråta gamla tomt

Nyare tid

Fornlämning Trosa-Vagnhärad 359:1, Trosa 11:86, Trosa-Vagnhärad socken, Trosa kommun, Södermanlands län.

Ingeborg Svensson

En del av
Landstinget Sörmland

Arkeologiska meddelanden 2012:08

Arkeologisk förundersökning

Bråta gamla tomt

Nyare tid

Fornlämning Trosa-Vagnhärad 359:1, Trosa 11:86, Trosa-Vagnhärad socken, Trosa kommun, Södermanlands län.

Ingeborg Svensson

ARKEOLOGISKA MEDDELANDEN 2012

© 2012 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkeologi@dll.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg.
Omslag och inlaga är reproducerad vid Sörmlands museum.
Kart- och ritmaterial: Ingeborg Svensson
Omslagsbild: Södermanlands län. Undersökningsområdets geografiska läge markerat med röd punkt.

Där inget annat anges har den digitala Fastighetskartan, respektive Gröna kartan (GSD) för Södermanlands län använts som underlag.

Allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01672.

Nyköping 2012

ISSN 1402-9650

Innehåll

Utgångspunkt 5

Syfte och metod 5

Syfte
Metod

Landskap 5

Natur
Kultur

Bråta gamla tomt 6

Historiska kartor
Prästbostället Bråta
Vilka bodde på Bråta?

Resultat 10

Sökschaktning
Anläggningar
Fynd
Utvärdering

Sammanfattning 14

Referenser 15

Administrativa uppgifter 16

Bilagor 17

1. Historiska kartor

Figur 1. Översiktskarta över Södermanlands län med kommuner, större orter, vägar och angränsande län. Undersökningsområdets geografiska belägenhet är markerat med röd kontur. Skala 1:800 000.

Utgångspunkt

Sörmlands museum har under perioden 120520-120521 utfört en arkeologisk förundersökning för att avgränsa fornlämning Trosa-Vagnhärad 359:1 åt öster inom fastigheten Trosa 11:86, Trosa-Vagnhärad socken, Trosa kommun i Södermanlands län (figur 2 & 3).

Förundersökningen genomfördes med anledning av att Veidekke Bostad AB (markägaren) har för avsikt att bygga ett nytt bostadsområde i norra utkanten av Trosa stad. Byggnationsplanerna innebär bland annat att ett dagis och torg kommer att uppföras strax sydöst om impedimentet där fornlämningen Trosa-Vagnhärad 359:1 (Bråta gamla tomt) är belägen. Impedimentet ingår i ett område som enligt planbestämmelserna ska utgöras av naturmark, vilket innebär att fornlämningen kommer att bevaras inom den utbredning som sedan tidigare är känd och registrerad i FMIS.

Trosa-Vagnhärad 359:1 utgörs av ett område med bebyggelselämningar. Lämningsarna omfattar en husgrund samt en osäker rest av en husgrund. I området växer täta snår av syren, slån samt oxel, vilket försvårar möjligheten att identifiera ytterligare lämningar. Husgrunderna utgör resterna efter gården/byn Bråta vilken kan ses i det historiska kartmaterialet från och med 1670-talet (FMIS).

Fornlämningen är belägen i anslutning till ett industriområde strax norr om Trosa samhälle. Undersökningsområdet var beläget i åkermarken strax öster om impedimentet (se figur 3 & 5).

Beslut i ärendet är fattat av länsstyrelsen i Södermanlands län enligt 2 kapitlet 13§ i Lagen (1988:950) om kulturminnen mm. (1st dnr: 431-2578-2012). Ansvarig för kostnaden var Veidekke Bostad AB.

Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Ingeborg Svensson. I fältarbetet deltog även Patrik Gustafsson. Båda är verksamma som arkeologer vid Sörmlands museum

Tidigare undersökningar

Trosa-Vagnhärad 359:1 har tidigare varit föremål för en arkeologisk förundersökning. Undersökningen genomfördes år 1989 av Riksantikvarieämbetet UV Stockholm, i syfte att avgränsa fornlämningen åt söder i samband med att Bråtavägen fick sin nuvarande sträckning.

Vid undersökningen påträffades rester efter risdiken anlagda i dränerande syfte. Dikenas orientering överensstämde enligt rapporten med den indelning av åkermarken som kan ses på en karta från år 1690 (LMS akt C12:12). I övrigt påträffades inga spår efter medeltida eller förhistoriska aktiviteter inom området (Åqvist 1996).

Syfte och metod

Syfte

Syftet med förundersökningen var att belysa fornlämningens historiska värde samt att klargöra förekomst av kulturlager, kulturlagrens tjocklek samt eventuellt andra typer av anläggningar.

Förundersökningen skulle genomföras med målet att de eventuella lämningar som framkom skulle dokumenteras, undersökas och tas bort till sin helhet inom ramen för den arkeologiska förundersökningen. Om rikhaltiga lämningar framkom skulle förundersökningens resultat utgöra underlag för en eventuell särskild (arkeologisk) undersökning.

Metod

Inom undersökningsområdet grävdes ett större sammanhängande schakt med hjälp av grävmaskin. I samband med sökschaktningen grovrensades ytan för hand och påträffade anläggningar och fynd markerades ut. Syftet med schaktningen var att klargöra förekomst av kulturlager samt eventuell förekomst av ytterligare anläggningar.

Vid sökschaktningen framkom ett par stensamlingar av varierande karaktär, samt en stenrad. Stensamlingarna och stenraden rensades fram, beskrevs i text och dokumenterades i plan på ritfilm i skala 1:20. Därefter undersöktes och borttogs samtliga stenkonstruktioner till sin helhet.

I anslutning till stenraden framkom rester efter ett kulturlager. Här grävdes en 1 x 1 meter stor ruta för att få en uppfattning om lagrets tjocklek, stratigrafi och fyndinnehåll. Samtliga fynd som framkom bedömdes vara från nyare tid och tillvaratogs därför inte. Ett representativt urval har dock fotodokumenterats.

Schaktet och de påträffade stenkonstruktionerna mättes in digitalt med hjälp av GPS. Fotodokumentation genomfördes genomgående under fältarbetets gång.

Landskap

Natur

Bråta gamla tomt (Trosa-Vagnhärad 359:1) ligger på ett impediment som åt öst och väst är omgivet av jordbruksmark med inslag av lövklädda dungar. Åkermarken avgränsas naturligt av skogsklädda höjdparter. Tidigare har stora delar i sydväst också utgjorts av åker, men idag är den tidigare odlingsmarken bebyggd med industri- och lagerlokaler med tillhörande vägar och asfalterade ytor. Söder och sydöst om industriområdet tar utkanten av Trosa stad vid med bostadsområdet Tomtaklint.

Skogsområdet som omger Bråta gamla tomt samt impedimentet med själva fornlämningen ingår i *naturreservatet Tomtaklinskogen*, vilket bildades år 2009. En del av reservatet öster om Trosa-Vagnhärad 359:1 utgörs också av ett *Natura 2000 område*. Inom reservatets gränser har skogen lämnats orörd sedan flera årtionden tillbaka och har övergått till att vara naturskog med bitvis mycket höga biologiska kvaliteter/värden. Marken är kraftigt kuperad och hållmarker uppträder mellan dalgångarna. Då området i ett tidigare skede använts som betesmark/utmark till Bråta (se under *Historiska kartor*) finns här också en flora av hävdgynnade arter. Den kalkhaltiga moränen gör också att det finns en rik örtvegetation i området (Naturreservatbeslut för Tomtaklinskogen, Trosa kommun & Bevarandeplan för Natura 2000-området Tomtaklint SE0220257, Trosa kommun, Södermanlands län).

Kultur

I nära anslutning till Bråta gamla tomt finns inga andra fornlämningar registrerade. De lämningar som finns i omgivningarna är belägna söderut, i bostadsområdet Tomtaklint, och till delar även åt öster. Inom de obebyggda ytorna inom bostadsområdet finns en fyndplats för en del av en dopfunt (Trosa-Vagnhärad 371:1) och en uppgift om att det ska ha funnits en husgrund på platsen (Trosa-Vagnhärad 416:1). Åt öster, på andra sidan Tomtaklinskogen, finns ett par husgrunder och en källargrop registrerade (Trosa-Vagnhärad 357:1). Lämningarna utgör spåren efter den tidigare byn/gården Ödeskoga som enligt det historiska kartmaterialet ska ha legat här från och med 1600-talet (FMIS).

De fasta fornlämningarna i det omgivande landskapet är koncentrerade till Trosaaäns dalgång, som sträcker sig i nord-sydlig riktning väster om den aktuella fornlämningen. Här finns lämningar i form ensamliggande stensättningar, gravfält, runstenar samt by- och gårds- tomter (tex. Torpa & Ytterråda). I anslutning till Trosa landsförsamlings kyrka återfinns också spår efter, vad man tror är det gamla medeltida Trosa. Staden flyttades till sin nuvarande plats någon gång under 1500-talets senare del (Broberg 1979). De centrala delarna av dagens Trosa har också status som fornlämning, då det här finns stadslager och lämningar som kan knytas till den nya stadens grundande och tiden därefter (FMIS).

Bråta gamla tomt

Historiska kartor

Bråta återfinns i det äldre historiska kartmaterialet från 1600-talet. Här finns gården utmarkerad på två kartor över Trosa och Vagnhäradsocknar från år 1678 (LMS akt C13:16-7 & C82-1:1). Därutöver finns en ägomätning över själva Bråta från år 1690. Av kartan framgår bland annat att gården utgörs av ett kronohemman och att den omfattar 1/2 mantal. Inägorna är belägna söder

och öster om själva gården och utgörs av mindre ore-gelbundna åkrar vilka är uppdelade på två skiften. I nordväst och i öster återfinns inhägnade markområden vilka betecknas som ”god betesmark”. Norr om den inhägnade marken tar skogs- och utmarken vid. Enligt kartan har Bråta också mark i anslutning till Saltsjön (Östersjön). Enligt beskrivningen rör det sig bland annat om hårdvall, det vill säga en form av ängsmark som användes till foder (LMS akt C12:12).

Bråta förekommer sedan inte i det historiska kartmaterialet förrän under 1840-talet, då det finns en laga skifteskarta över gården. Åker- och ängsmarkens utbredning är här ungefär densamma som under 1690-talet, men åkrarna har ändrat utformning och bildar mer sammanhängande skiften (LMM akt 04-vag-57 år 1843). På den Häradsekonomiska kartan från sekelskiftet 1800-1900 finns inte längre Bråta namngivet eller utmarkerat (RAK id J112-67-17 år 1897-1901). I texten till den Häradsekonomiska kartan går följande att läsa ”*obebyggt - Under Tomta och däri inräknadt*”. Gården Tomta ligger söder om Bråta och benämns som boställe åt kyrkoherden i Trosa stad (Beskrifning till kartan öfver Hölebo Härad år 1904).

Prästbostället Bråta

I olika typer av skrivet källmaterial framgår det att Bråta varit ett så kallat *komministerboställe* eller *kaplansboställe*. Kaplan respektive komminister är tjänstetitlar inom kyrkan och betecknar en präst som var underordnad kyrkoherden, i det här fallet i Trosa stadsförsamling.

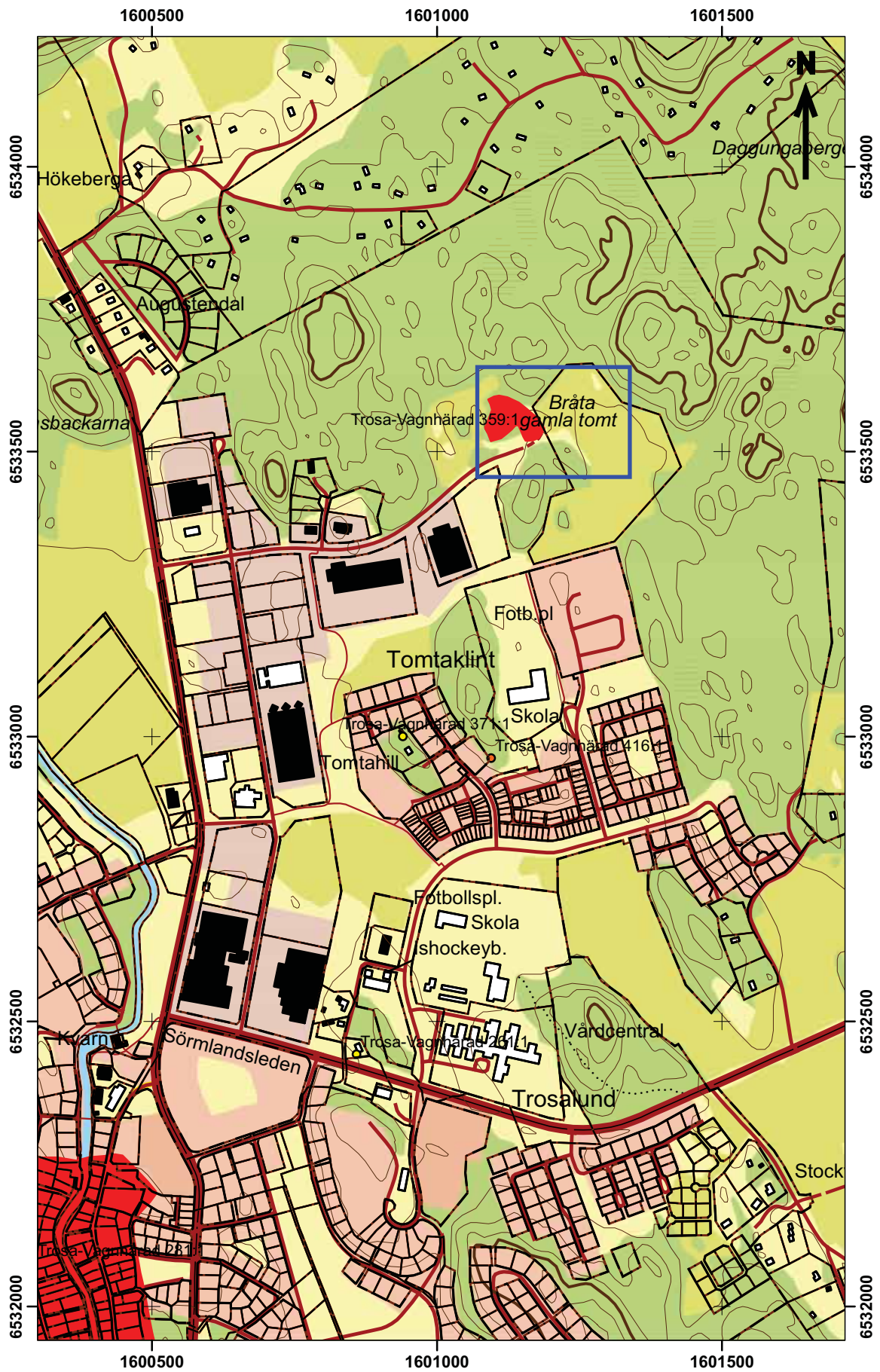
Enlig FMIS ska Bråta ha fungerat som ett sådant boställe sedan 1600-talet. Det framgår dock inte vad den uppgiften baserar sig på. Det har inte varit tidsmässigt möjligt att ta reda på hur det förhåller sig med den saken inom ramen för rapportarbetet. Det material som finns tillgängligt digitalt går tillbaka till åren 1785-1794 (Trosa stadsförsamling, Husförhörslängder), vilket har fått bli den tidsmässiga utgångspunkten i följande arbete.

Något som skulle kunna tala för att Bråta blir ett prästboställe först på 1700-talet är att gården inte är utmarkerad som prästgård på den äldre kartan över socknen från år 1678 (LMS akt C13:16-7). Det är också runt 1700 som kronan börjar ställa hemman till förfogande som komministerboställen till de gamla prästgårdarna (Gadd 2000, s. 45).

I *Beskrifning öfver de presterliga beställningarne i Strengnäs stift* från år 1872 och i *Strengnäs Stifts Herdaminnen* från år 1899 framgår dock att Bråta upphör som komminister/kaplansboställe år 1840 (Söderberg 1872, s. 46 & Hagström 1899, s. 81). Dessförinnan beskrivs bostället som ett kronohemman på 1/2 mantal och med ett årligt utsäde av sju tunnor. Ängen uppgår till 20 å 25 lass och den avröjda skogsmarken till 20

Figur 2. Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) Nyköping 9H NO och Nynäshamn 9I NV med undersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

Figur 3. Utdrag ur digitala Fastighetskartan (GSD) med uttag från FMIS (120310) och Trosa-Vagnhärad 359:1 markerad. Skala 1: 10 000.

tunnland. Här framgår också att komministern får lön av pastorn (kyrkoherden) och att lönen uppgår till tre tunnor. Som ständigt varande skolmästare har komministern även en ämbetsgård i staden (Trosa), vilken upptar ett tunnland av stadens jord (Alphabetisk förteckning på Strengnäs Stifts Församlingar med deras ordinarie Presterskap 1823, s. 22f).

I husförhörslängderna men även i skrifter utgivna av Strängnäs stift går det att få reda på vilka kaplaner/komministrar med tillhörande hushåll som har bott på Bråta från sent 1700-tal och fram till år 1840 då den sista komministern flyttade från gården. Därefter utgör Bråta bostad åt familjer med andra typer av yrken fram till år 1870. Sedan avhyses gården och den tillhörande marken tas över av kyrkoherdebostället Tomta (Trosa stadsförsamling, Husförhörslängderna). I en uppteckning från år 1873 beskrivs Tomta som "kyrkoherdebostället Tomta i sambruk med förra kaplansbordet Bråta" (Söderberg 1872, s. 46). Den sammanslagna gårdsenheten uppgår då till ett mantal kronojord, vilken består av omkring 28 tunnland åker och 31 tunnland äng. Därutöver ingår 100 tunnland avrösesjord, vilken mest består av berg "gifvande temligen godt bete och nödig vedbod men intet vidare obetydlig löfskog" (Söderberg 1872, s. 46). Avrösesjord innebär att marken inte var möjlig att odla och att den mestadels bestod av skog och impediment. Här ingår till exempel utjorden Bråtanäs och den så kallade Slinderskogen, Det framgår också att kyrkoherdebostället har fiskrättigheter i Östersjön och en liten tomt i staden om fem rum och kök (Söderberg 1872, s. 46).

Vilka bodde på Bråta?

En komminister som bodde en längre tid på Bråta var *Wilhelm Kling* som levde mellan åren 1751 och 1827.

Wilhelm var 42 år då han tillträdde sin tjänst år 1793 och flyttade in på gården tillsammans med sin hustru *Magdalena Palmér*. I hushållet ingick även en jungfru, (syster till Wilhelm), en hushållerska, en gosse samt en gårdskarll med hustru och en piga (Husförhörslängd, AI:1 1785-1798, s. 66). Hushållets storlek förändras över tid och är ibland större och ibland mindre. Här ingår hushållerskor, pigor och drängar, ibland med familjer ibland utan. När Wilhelm börjar bli lite till åren ingår även en adjunkt i hushållet. (Husförhörslängder, AI:1 - 8 1798 - 1832). Utöver komminister bar även Wilhelm Kling titeln *hovpredikant*, vilket i det här fallet innebar att han tjänstgjordes som präst hos Fredrik Adolf på Tullgarn slott från och med år 1796 (Hagström 1899, s. 80).

Wilhelm och Magdalena fick inga gemensamma barn, men år 1815 tar sig paret an den då åttaåriga fosterdottern *Eva Katarina Sundberg* (Husförhörslängd, AI:5 1813-1818, s. 32). Fem år senare (1820) dör hustrun Magdalena Palmér. Efter två år som änking gifter Wilhelm Kling om sig med sin egen fosterdotter Eva Katarina som vid tiden för giftermålet har hunnit bli 15 år gammal. Vigseln sker efter skriftligt tillstånd av släktingen Olof Sundberg (Husförhörslängd AI:6 1818-1822, s. 32 & Lysnings och vigselsbok EI:1 1807-1861, bild 8).

Tillsamman hinner paret få tre barn innan Wilhelm Kling slutligen dör av ålder 74 år gammal. Änkan/Änkefrun Eva Katarina och barnen *Eva Vilhelmina*, *Olof Wilhelm* och *Carl Johan* bor kvar på Bråta till år 1834 då Eva Katarina avlider 27 år gammal. Som dödsorsak anges nervfeber, vilket är ett annat namn för sjukdomen tyfus (Husförhörslängd AI:9 1833-1838, s. 60 & Död och begravningsbok CI:3 1807-1861, s. 105).

Figur 4. Vy över impedimentet med bebyggelselämningarna efter Bråta (Trosa-Vagnhärad 359:1). Närmast i bild syns delar av stensamlingen A1 efter undersökning. Bilden är tagen från östsydöst. Foto: Patrik Gustafsson 2012, Sörmlands museum.

Den sista komminister som bodde på Bråta hette *Anders Eklund* och tjänstgjorde mellan åren 1835 och 1840. Han levde på gården tillsammans med sin hustru *Anna Christina Apelqvist* och sina döttrar *Florentina Andrea*, *Hilda Augusta* och *Emma Lovisa*. Under de fem åren som familjen bodde på Bråta kom och gick en mängd pigor och drängar med familjer (Husförhörslängder AI:9 1833-1838, s. 61 & AI:10 1838-1843, s. 63).

Efter det att Bråta upphörde som kaplans/komministerboställe bodde här ett antal familjer med olika yrkesbakgrund. Ett exempel är *snickaren Erik Nyqvist* som flyttade in på gården år 1851 och sedan bodde här tillsammans med sin hustru och sina sju barn fram till år 1857 (Husförhörslängder AI:12 1848-1854, s. 95 & AI:13 1855-1860, s. 94).

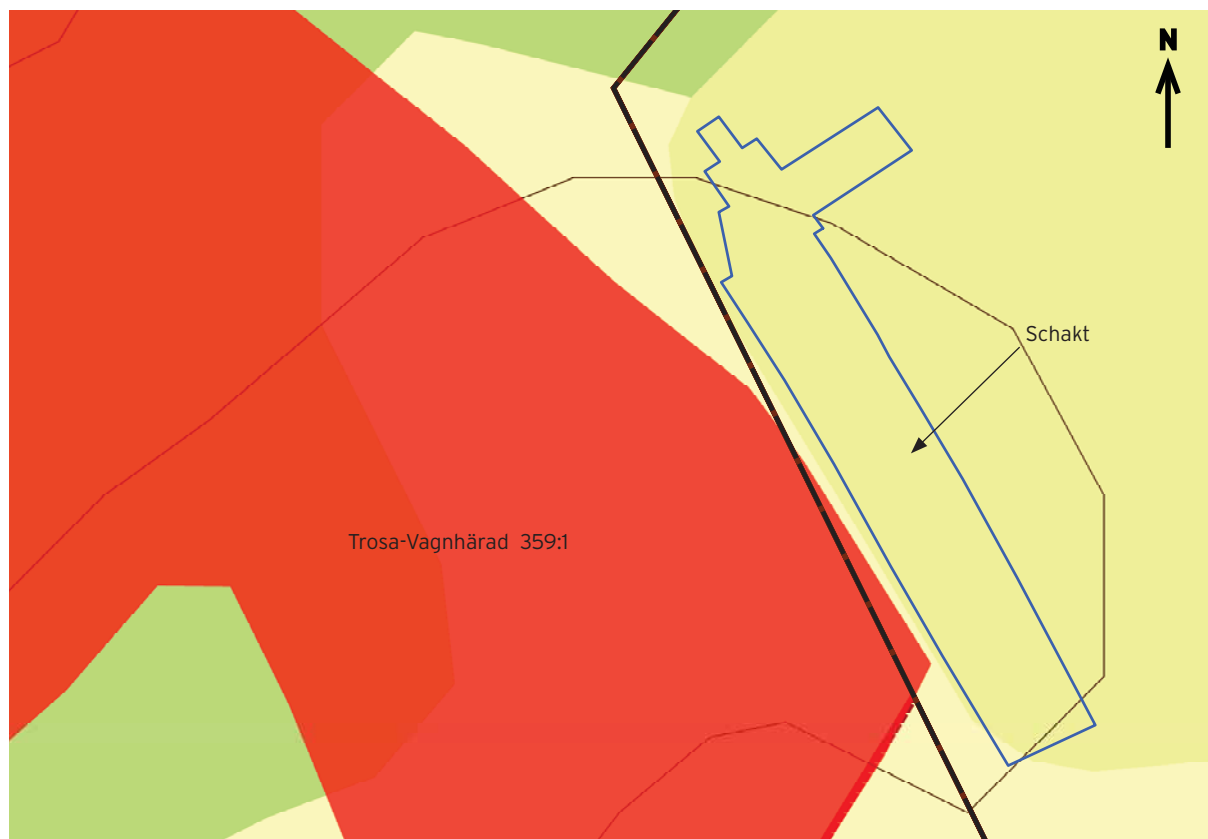
Den sista familjen som bor på gården flyttar år 1870, därefter finns inga personer skrivna på gården. Bråta betecknas som avhyst i husförhörslängderna från 1876-1880 då gården istället redovisas under Tomta. Från och med år 1886 upphör gårdnamnet Bråta att existera i husförhörslängderna (Husförhörslängd AI:15 1866-1870, AI:16 1871-1875, AI:17 1876-1880, AI:18 1881-1885 & AI:19 1886-1890).

Resultat

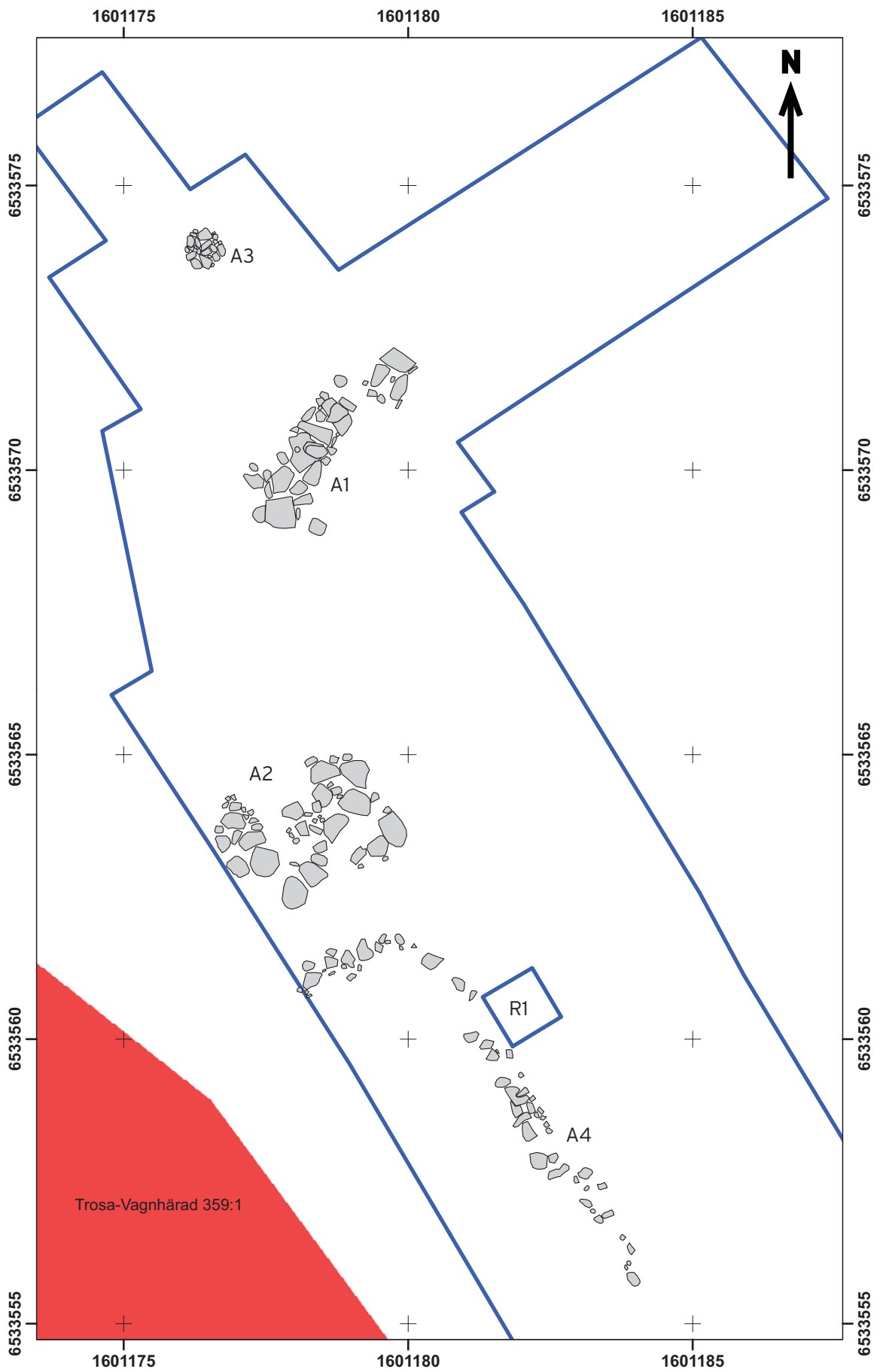
Undersökningsområdet utgjordes av en flack gräsbevuxen yta som låg öster om det impediment där fornlämning Trosa-Vagnhärad 359:1 är belägen. Åt norr och åt väster avgränsades ytan av diken som gick mellan åkermarken och den impedimentsmark som ska bevaras som naturmark och som sedan tidigare ingår i naturreservatet Tomtaklinskogen (se under *Natur*). Inom den södra delen av undersökningsområdet låg en större hög med matjord och mindre högar med grus och sand ovanpå den befintliga markytan. Söder om ytan med de påförda massorna var marken påverkad av sedan tidigare genomförda grävarbeten. Här avgränsades området av befintlig och breddad väg samt grävda ledningsschakt för vatten och avlopp till bebyggelsen som är på väg att uppföras inom planområdet (se figur 7). Schaktning och sprängningsarbeten för den nya bebyggelsen pågick parallellt med att den arkeologiska förundersökningen genomfördes.

Sökschaktning

Inom undersökningsområdet grävdes ett större sammanhängande schakt i nord-sydlig riktning strax öster

Figur 5. Utdrag ur digitala Fastighetskartan (GSD) med fornlämning Trosa-Vagnhärad 359:1 och sökschakt. Skala 1:500.

Figur 6. Plan över påträffade och undersökta anläggningar inom den undersökta ytan. Skala 1:100.

Figur 7. Bild över schaktet. A1 syns i förgrunden och A4 sträcker sig parallellt med befintligt gränsdike. Bilden är tagen från nordnordväst. Foto: Patrik Gustafsson 2012, Sörmlands museum.

Figur 8. A2 i plan. Bilden är tagen från sydväst. Foto: Patrik Gustafsson 2012, Sörmlands museum.

Figur 9. A3 i plan. Bilden är tagen från söder. Foto: Patrik Gustafsson 2012, Sörmlands museum.

om fornlämningen. Schaktet var cirka 50 meter långt och mellan 8 och 15 meter brett. Sammanlagt uppgick den undersökta ytan till cirka 324 m². Vegetations-skiktet var mellan 0,30 och 0,40 meter tjockt och den underliggande jordmånen utgjordes av gulgrå lera.

Anläggningar

Inom den undersökta ytan framkom sammanlagt fyra stycken stensamlingar av olika form och storlek. I samtliga fall låg stenarna direkt på undergrunden och ingen mörkfärgning kunde iaktas i anslutning till respektive stenkonstruktion.

A1, Stensamling. Anläggningen utgjordes av en väl avgränsad gles stensamling som var cirka 3 x 2 meter stor i plan och cirka 0,30 meter hög. Stenarna var mellan 0,10 och 0,60 meter stora och till största delen kantiga till formen. Stenmaterialet låg direkt på den gulgrå leran och ingen mörkfärgning kunde urskiljas i anslutning till konstruktionen (se figur 6 & 7).

A2, Stensamling. Anläggningen utgjordes av en väl avgränsad stensamling som var cirka 3, 5 meter lång och 0,70 meter bred. Stenmaterialet var blandat och omfattade både rundade och kantiga stenar i storlek 0,10 till 0,60 meter. Stenmaterialet låg direkt på den

gulgrå leran och ingen mörkfärgning kunde urskiljas i anslutning till konstruktionen (se figur 6 & 8).

A3, Stolphål? Anläggningen utgjordes av en väl avgränsad rund stenkongregation som var 0,60 x 0,60 meter stor i plan. Stenmaterialet utgjordes av kantiga och rundade stenar i storlek 0,05 - 0,25 meter. I profil var anläggningen skålformad och cirka 0,15 meter djup. Fyllningen utgjordes av mestadels kantiga stenar. Vid undersökningen av anläggningen påträffades bitar av tegel samt enstaka obrända djurben. Anläggningen vilade på gulgrå lera (se figur 6 & 9).

A4, Stenrad. Anläggningen utgjordes av en gles rad med stenar som löpte parallellt med det dike som skiljer åkermarken från impedimentet där by/gårdstomten är belägen. Stenarna var mellan 0,10 och 0,30 meter i storlek och låg direkt på den gulgrå leran. I anslutning och öster om stenarna syntes ett tunt grått kulturlager som var cirka 0,05 meter tjockt. I lagret påträffades fynd i form av glas, porslin, tegel, fajans, yngre rödgods, brända och obrända ben samt en del av ett bryne i sandsten (se figur 6 & 7).

A5, Kulturlager. Lagret var beläget strax öster om A4 och var cirka 0,05 meter tjockt. Kulturlagret var otyd-

Figur 10. Här syns blyglaserat yngre rödgods i olika nyanser av brunt och svart, en fot till en glasbägare samt en bit fajans med en blå blomdekor. Foto: Björn Pettersson 2012, Sörmlands museum.

ligt till sin begränsning och hade en diffus karaktär. I lagret grävdes en 1 x 1 meter stor ruta till ett djup om 0,15 meter. Kulturlagret var homogent, grått till färgen och innehöll tegel, djurben, porslin, yngre rödgods och en spik.

Fynd

De fyndmaterial som påträffades gav ett homogent intryck och påträffades spritt över hela området, med en viss koncentration till ytan öster om stenraden (A4). Den största delen utgjordes av tegel och obrända ben men här fanns även fragment av yngre rödgods, fajans, porslin, glas, spikar, hästkosöm, samt en del av ett bryne i sandsten.

Det är svårt att närmare datera materialet då det är av en så pass allmän karaktär. Det som med säkerhet kan sägas är att det inte påträffades några fynd som kan tillföras förhistorisk tid och/eller medeltid. Inte heller kunde något av föremålen med säkerhet knytas till 1500 - 1600-talet. Däremot går det inte helt att utesluta att en del av fynden härrör från 1700-talet. Generellt ger ändå fyndmaterialets karaktär och utseende intryck av att ha sin tidsmässiga tyngdpunkt i 1800-talet.

Det *yngre rödgods* som påträffades vid undersökningen omfattar fragment av *skålar*, *fat* och andra typer av *förvaringskärl*, som till exempel *mjölkfat/spillkummar*. Majoriteten av skärvorna är glaserade på insidan med blyglasyr i färgerna svart, mörkbrunt, ljusbrunt och brungult medan yttersidorna var oglaserade. Ett par av fragmenten hade en underliggande dekor av vitlera och en genomskinlig blyglasyr ovanpå. I materialet fanns även en skärva med grön glasyr och rulldekor på utsidan. Några tidstypiska drag som kan lyftas fram i materialet är att svartglaserat lergods tillverkas från 1700-talets slut och blir särskilt vanligt en bit in på 1800-talet (Lindqvist 1981, s. 65). Ett annat är att formen på ett antal bukbitar pekar på att krukorna haft en rak och öppen form, något som ofta förekommer under 1700-talets senare del och 1800-talets början (Lindqvist 1981, s. 45). De skärvor som härrör från mjölkfat/spillkummar är också genomgående av 1800-tals karaktär (Lindqvist 1981, s. 68f).

De *glasfragment* som framkom inom den undersökta ytan omfattade bland annat både ljusgrönt och genomskinligt *fönsterglas*, *en fot till en glasbägare* av ljusgult glas samt blågrönt och ljusgrönt *buteljglas*.

Avslutningsvis kan nämnas att de påträffade *porcelainet* var vitt utan dekor och att en bit *fajans* utgjordes av ett benvitt fragment dekorerat med en blå blomma (Se figur 10).

Utvärdering

De historiska kartor som finns över området visar att den undersökta ytan ligger inom ett område som utgjorts av odlingsmark från sent 1600-tal fram till i

modern tid. Åkrarnas storlek, form och utbredning har dock skiftat genom århundradena, vilket kan sättas i samband med skiftesreformer och teknikutveckling inom jordbruket. En tanke är att de stensamlingar som påträffades i samband förundersökningen ska sättas i samband med dessa förändringar.

Stenraden (A4) som sträckte sig parallellt med dagens dike, skulle till exempel kunna utgöra resterna efter en tidigare stenmur, vilken utgjort en gräns mellan antingen själva gårdstomten och inägomarken, eller också en gräns mellan två åkrar inom inägomarken. Likaså skulle de påträffade stolphålet (A3) kunna utgöra resterna efter någon form av hägnad/stängsel som funnits på platsen. De två stensamlingarna (A1 & A2) var väl avgränsade, men hade ingen tydlig form i plan. Möjligen kan de röra sig om rester efter tidigare odlingsrösen.

De fyndmaterial som påträffades är av allmän hushållskaraktär. Här fanns bland annat rester efter fat och förrådkärl i yngre rödgods samt porslins- och fajansfragment från fat och koppar. Den största delen utgjordes dock av tegel och obrända djurben. Materialet bedöms ha sin tidsmässiga tyngdpunkt i 1800-talet, men det går inte att utesluta att det även finns inslag av föremål från 1700-talet.

Fynden påträffades i stort sett över hela det undersökta området. En viss koncentration kunde dock ses till ytan öster om stenraden (A4), något som möjligen talar för att den ska ses som en gräns mellan tomtmarken och åkermarken och att hushållsavfallet företrädesvis kastades/dumpades utanför själva tomten. Det hör inte till ovanligheterna att påträffa olika former av sopor/avfall i tidigare brukad åkermark. Ett lätt sätt att bli av med sina sopor var att sprida ut eller gräva ner dem i gårdens närmaste omgivningar. Man kan också tänka sig att en hel del bråte hamnade i jorden i samband med att gårdsbebyggelsen avhystes från platsen på 1870-talet.

Sammanfattning

Sörmlands museum har under perioden 20120521-20120522 genomfört en arkeologisk förundersökning för att avgränsa fornlämning Trosa-Vagnhärad 359:1 åt öster inom fastigheten Trosa 11:86, Trosa-Vagnhärad socken, Trosa kommun i Södermanlands län. Undersökningen genomfördes med anledning av att Veidekke Bostad AB (markägaren) har för avsikt att bygga ett nytt bostadsområde i norra utkanten av Trosa stad. Byggnationsplanerna innebär bland annat att ett dagis och torg kommer att uppföras strax sydöst om impedimentet där fornlämningen Trosa-Vagnhärad 359:1 är belägen.

Fornlämning Trosa-Vagnhärad 359:1 utgörs av en bebyggelselämning i form av ett par husgrunder. Läm-

ningarna utgör resterna efter gården/byn Bråta vilken kan ses i det historiska kartmaterialet från och med 1670-talet. Gården användes som kaplansbostället/komministerboställe åtminstone från andra halvan av 1700-talet fram till år 1840. Det är möjligt att gården varit prästboställe även dessförinnan. Under andra hälften av 1800-talet avhyses gården och dess ägor uppgår istället i kyrkoherdeboställets Tomtas ägor. En gård som var belägen en bit söder om Bråta.

Syftet med förundersökningen var att belysa fornlämningens historiska värde samt att klargöra förekomst av kulturlager, kulturlagrens tjocklek samt eventuellt andra typer av anläggningar.

Vid den arkeologiska förundersökningen framkom sammanlagt fyra stycken stensamlingar av olika form och storlek och ett tunt kulturlager som innehöll fynd i form av djurben, tegel, yngre rödgods, glas, porslin, fajans, spikar, hästskosöm och en del av ett bryne. Stensamlingarna har tolkats som möjliga rester efter stenmurar, stängsel och odlingslämningar. Lämningsarna bedöms genomgående vara från historisk tid och bör framför allt sättas i samband med aktiviteter i anslutning till 1800-talets gårdsbebyggelse i Bråta.

Referenser

Alphabetisk Förteckning på Strengnäs Stifts Församlingar med deras Ordinarie Presterskap, för år 1823.

Beskrifning till kartan öfver Hölebo Härad. Upprättad i Rikets allmänna kartverk år 1904. Häradet kartlagd år 1901. I: *Beskrifning till Häradskartor 1900-1904.*

Bevarandeplan för Natura 2000-området Tomtaklint (SE0220257) Trosa kommun, Södermanlands län. http://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/SiteCollectionDocuments/sv/djur-och-natur/skyddad-natur/natura-2000/nr257_tomtakilnt.pdf (Datum 2012-08-29).

Broberg, B. 1979. *Trosa. Rapport Medeltidsstaden 14.* RAÄ och SHM. Stockholm.

Digitala fastighetskartan (GSD). Geografiska Sverigedata. Fastighetskartan med höjddkurvor, Södermanlands län. Lantmäteriet, Gävle.

FMIS. Informationssystemet om fornminnen, Södermanlands län. Riksantikvarieämbetet. Datauttag 2012-03-10. <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Gadd, Carl-Johan. 2000. Den agrara revolutionen 1700-1870. I: *Det svenska jordbrukets historia, Band 3. Natur & Kultur.*

Gröna kartan. Topografiska kartan, Nyköping 9H NO Skala 1: 50 000. Lantmäteriverket, Gävle 1990.

Gröna kartan. Topografiska kartan, Nynäshamn 9I NV. Skala 1: 50 000. Lantmäteriverket, Gävle 1991.

Hagström, K. A. 1899. *Strengnäs Stifts Herdaminen. Tredje delen.* Daga, Södertörns, Södertelge samt Väster- och Öster-Rekarna kontrakt. Strängnäs.

Lindqvist, Gunnar. 1981. *Krukor och fat. Svenskt krukmakeri under 400 år.* Stockholm.

Naturresevatbeslut för Tomtaklintskogen, Trosa kommun, Södermanlands län. <http://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturresevat/trosa/tomtakilntskogen/Tomtakilntskogen-beslut.pdf> (Datum 2012-08-29).

Söderberg, C. Th. 1872. *Beskrifning öfver de presterliga beställningarne i Strengnäs stift jemte kyrkoanteckningar och uppgift om fromma stiftelser.* Nyköping.

Åqvist, C. 1996. *Arkeologisk förundersökning. Bråta gamla bytomt.* Södermanland, Trosa-Vagnhärads socken, Tomtaklint 11:1, 359. RAÄ. *UV Stockholm, Rapport 1996:15.* Stockholm.

Arkiv

Lantmäteriet, Historiska kartor, Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMM) (www.lantmateriet.se/) Akt 04-vag-57. Laga skifte 1843-12-19.

Lantmäteriet, Historiska kartor, Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS) (www.lantmateriet.se/) Akt C12:12. Ägomätning Bråta nr 1. Upprättad av Erik Nilsson Agner år 1690.

Akt C13:16-7. Geografisk avfattning över Trosa och Vagnhärads socknar. Upprättad av Anders Andersson år 1678.

Akt C82-1:1. Översiktskarta Trosa och Vagnhärads socknar. Upprättad av Anders Andersson år 1678.

Lantmäteriet, Historiska kartor, Rikets allmänna kartverks kartarkiv (RAK) (www.lantmateriet.se/) Ekonomiska kartan Trosa, Södermanlands län, 1958. RAK id: J133-9i6a60.

Häradsekonomiska kartan Trosa, 1897-1901, Södermanlands län. RAK id: J112-67-17

Landsarkivet i Uppsala Trosa stadsförsamlings kyrkoarkiv, Husförhörslängderna (www.arkivdigital.se)

AI: 1 1785-1798

AI:10 1838-1843

AI:2 1798-1802

AI:12 1848-1854

AI:3 1803-1808

AI:13 1855-1860

AI:4 1808-1813
AI:5 1813-1818
AI:6 1818-1822
AI:7 1823-1827
AI:8 1828-1832
AI:9 1833-1838

AI:15 1866-1870
AI:16 1871-1875
AI:17 1876-1880
AI:18 1881-1885
AI:19 1886-1890

Trosa stadsförsamlings kyrkoarkiv, Lysnings och vigselbok, EI:1 1807-1861 (www.arkivdigital.se)

Trosa stadsförsamlings kyrkoarkiv, Död och begravningsbok, CI:3 1807-1861 (www.arkivdigital.se)

Administrativa uppgifter

Rapporten ingår i Sörmlands museums rapportserie:
Arkeologiska meddelanden 2012:08
Södermanlands museums dnr: KN-SLM12-019
Länsstyrelsens dnr: 431-2578-2012
Tid för undersökningen: 20120521-20120522
Personal: Patrik Gustafsson & Ingeborg Svensson
Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige
Trosa 9I 6a. Upprättad av Rikets allmänna kartverk.
Skala 1:10 000.
x6533552 y1601186
Koordinatsystem: RT 90 2,5 g V
Höjdsystem: RH 70
Undersökt yta: 324 m²

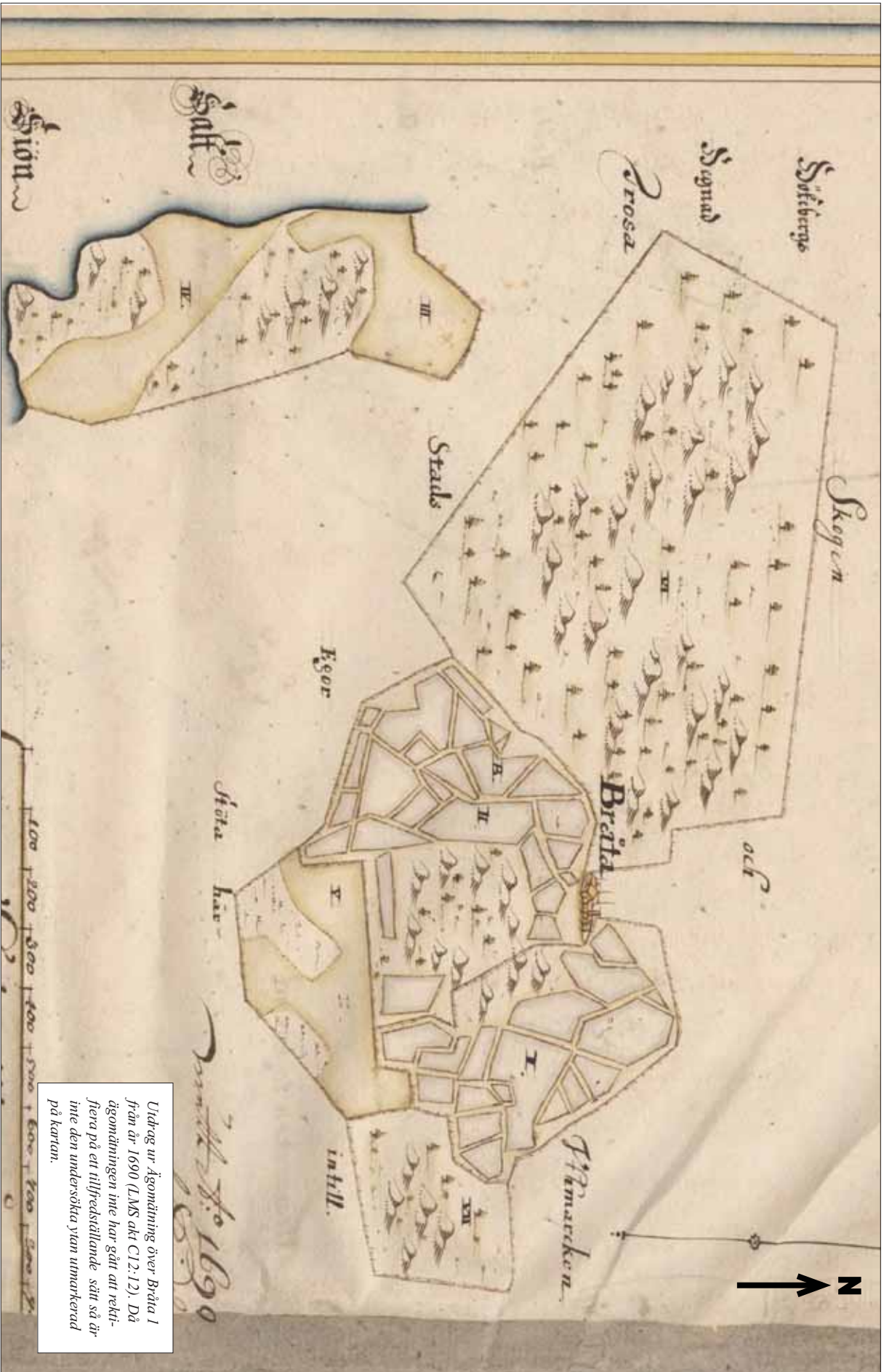
Dokumentationsmaterial förvaras i Sörmlands museums topografiska arkiv. Fynd tillvaratogs ej.

Bilagor

1. Historiska kartor

Geografisk avfattning över Vagnhärad och Trosa socknar år 1678 (LMS akt C13:16-7). Bråta är markerad med en röd pil.

Utdrag ur Ägomätning över Bråta I från år 1690 (LMS akt C12:12). Då ägomätningen inte har gått att rekonstruera på ett tillfredställande sätt så är inte den undersökta yran utmarkerad på kartan.

Utdrag ur Laga skifte år 1843 (LMM akt 04-VAG-57). Kartan har rektifierats mot den Digitala fastighetskartan (GSD). Dagens väg (Bråtavägen) syns som en brun linje och den undersökta ytan är markerad med rött. Skala 1:5000.

Utdrag ur den Häradsekonomska kartan år 1897-1901 (RAK id J112-67-17). Kartan har rektifierats mot den Digitala fastighetskartan (GSD). Dagens väg (Bråtavägen) syns som en brun linje och den undersökta ytan är markerad med rött. Skala 1:5000.

Utdrag ur den äldre ekonomiska kartan från år 1958 (RAK id J133-9i6a60). Kartan har rektifierats mot den Digitala fastighetskartan (GSD). Dagens väg (Bråtavägen) syns som en brun linje och den undersökta ytan är markerad med rött. Skala 1:5000.